

INFORMATYZACJA TEKSTU PRAWA

PERSPEKTYWY ZASTOSOWANIA
JĘZYKÓW ZNACZNIKOWYCH

Wojciech Cyrul, Jerzy Duda, Janusz Opiła
Tomasz Pełech-Pilichowski

LEX

a Wolters Kluwer business

INFORMATYZACJA TEKSTU PRAWA

PERSPEKTYWY ZASTOSOWANIA
JĘZYKÓW ZNACZNIKOWYCH

Wojciech Cyrul, Jerzy Duda, Janusz Opiła
Tomasz Pełech-Pilichowski

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

LEX

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2014

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki

Stan prawny na 1 października 2013 r.

Recenzent

Prof. dr hab. Jan Tadeusz Duda

Wydawca

Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący

Ewa Fonkowicz

Opracowanie redakcyjne

JustLuk

Łamanie

JustLuk Łukasz Drzewiecki, Justyna Szumieł, Stanisław Drzewiecki

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer SA, 2014

ISBN: 978-83-264-4582-8

Wydane przez:
Wolters Kluwer SA

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 00, fax 22 535 81 35

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
---------------------	---

Rozdział I

Informatyzacja prawa	17
1. Stanowienie prawa w społeczeństwie informacyjnym	17
2. Komputeryzacja prawa	19
2.1. Prawo w sieci	20
2.2. Rozwój sieci semantycznej	20
2.3. Sieć semantyczna a prawo	22
3. Komputeryzacja jako strategia podnoszenia jakości prawa	23
4. W stronę informatyki legislacyjnej	24

Rozdział II

Tekst i hipertekst	27
1. Uwagi wprowadzające	27
2. Tekst jako produkt	28
3. Natura tekstu prawa	29
4. Prawo jako hipertekst	32
4.1. Forma podawcza tekstu	32
4.2. Tradycyjne formy podawcze tekstu	32
4.3. Elektroniczna forma podawcza tekstu	34
5. Kodowanie informacji w tekście	35
5.1. Tradycyjny sposób kodowania tekstu	35
5.1.1. Znak	37
5.1.2. Znaczenie	38
5.1.3. Znaczenie a oznaczanie	40
5.2. Kodowanie tekstu w formacie elektronicznym	41
5.2.1. Digitalizacja znaku	41
5.2.2. Przechowywanie danych	44
5.2.3. Języki znacznikowe	47
5.2.4. Język HTML – formatowanie treści dokumentów internetowych	48
5.2.5. Język XML – określanie rzeczywistej struktury dokumentu	51
5.2.6. RDF – strukturyzacja semantyczna tekstu	55
5.2.7. OWL – strukturyzacja tekstu umożliwiająca automatyczne wnioskowanie	59

5.3. Format PDF	61
6. Wymogi tekstowości a elektroniczny format tekstu	63
6.1. Spójność i koherentność tekstu	63
6.1.1. Spójność i koherentność hipertekstu	64
6.1.2. Spójność i koherentność tekstu prawa	67
6.2. Języki znacznikowe i intencjonalność tekstu	69
6.2.1. Intencjonalność tekstu	69
6.2.2. Wpływ warstwy strukturalnej hipertekstu na intencjonalność	70
6.2.3. Intencjonalność tekstu prawa w formacie elektronicznym	71
6.3. Informacyjność tekstu	72
6.3.1. Informacyjność a forma podawcza tekstu	72
6.3.2. Informacyjność tekstu prawa	73
6.4. Intertekstualność tekstu	75
6.4.1. Intertekstualność warstwy strukturalnej i warstwy prezentacji	75
6.4.2. Intertekstualność tekstu prawa	76

Rozdział III

Tekst prawa jako informacyjny system aktów prawnych	79
1. Uwagi wprowadzające	79
2. Uwarunkowania prawne zapisu aktów prawnych w formacie elektronicznym ...	81
2.1. Regulacje polskie	82
2.2. Wybrane regulacje europejskie	84
3. Uwarunkowania technologiczne zarządzania tekstami aktów prawnych w formacie elektronicznym	87
3.1. Problem identyfikacji i opisu aktu prawnego	89
3.1.1. Konwencje dotyczące nazewnictwa i opisu aktów prawnych w Polsce	89
3.1.2. Konwencje dotyczące nazewnictwa i opisu aktów prawnych w Unii Europejskiej	91
3.1.3. Identyfikacja aktów prawnych dostępnych <i>on-line</i>	91
3.1.3.1. Adres URL	92
3.1.3.2. Identyfikator URN	93
3.1.3.3. Przestrzeń nazw URN:LEX	95
3.1.3.4. Sygnatury ECLI i identyfikatory ELI	96
3.1.3.5. Protokół HTTP	97
3.2. Tekst aktu prawnego	99
3.3. Systematyka tekstów aktów prawnych	100
3.4. Struktura polskich aktów prawnych w świetle przepisów prawa	101
3.5. Elektroniczna forma tekstów aktów prawnych	104
3.5.1. FORMEX – schemat XML stosowany w strukturyzacji prawa europejskiego	104
3.5.2. Schematy XML polskich aktów prawnych	108
3.5.3. Schemat MetaLex – propozycja wspólnego standardu wymiany aktów prawnych w Europie	111

4. Zarządzanie zmianą w tekście prawa	115
4.1. Główne rodzaje zmian w tekstach prawnych	116
4.2. Podstawowe dyrektywy legislacyjne automatyzacji procesu zarządzania zmianą w tekstach prawnych	118
5. Neutralność technologiczna i interoperacyjność standardów	120
5.1. Wzrost złożoności technologicznej	120
5.2. Dostępność technologii	122
6. Bezpieczeństwo prawne z perspektywy informatycznej	125
6.1. Bezpieczeństwo, pewność prawa i IT	125
6.2. Problematyka bezpiecznego udostępniania dokumentów <i>on-line</i>	127
6.3. Bezpieczeństwo tekstów aktów prawnych <i>on-line</i>	130
6.4. Szanse i zagrożenia związane z publikacją <i>on-line</i>	134

Rozdział IV

Perspektywy algorytmizacji tworzenia tekstu prawa. E-legislacja	138
1. Wybrane techniki automatyzacji wytwarzania tekstu aktu prawnego	138
1.1. Edytory aktów prawnych	138
1.2. Systemy e-legislacji	143
1.3. Sposoby zapewnienia bezpieczeństwa integralności tekstu aktu prawnego ...	146
2. Perspektywy automatyzacji tekstu prawa	149
2.1. Automatyzacja warstwy syntaktycznej: translacja schematów	151
2.2. Automatyzacja warstwy semantycznej	154
2.2.1. Ontologie prawne	154
2.2.2. Ontologia LKIF	157
2.2.3. Automatyzacja tłumaczenia tekstu prawa	161
2.2.4. Wykrywanie sprzeczności semantycznych w systemach e-legislacji ...	166
2.3. Automatyzacja warstwy prezentacji	169
Zakończenie	175
Literatura	181

WYKAZ SKRÓTÓW

CCF	– Common Communcion Format
CRAN	– Centralny Rejestr Aktów Normatywnych
CZRAP	– Centralny Zautomatyzowany Rejestr Aktów Prawnych
DOI	– Digital Object Identifier
DTD	– Document Type Definition
e-Biuletyn CBKE	– e-Biuletyn Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych Komunikacji Elektronicznej
ECLI	– europejskie sygnatury orzecznictwa (ang. <i>European Case Law Identifier</i>)
ELI	– europejski identyfikator aktów prawnych (ang. <i>European Legislation Identifier</i>)
ePUAP	– Elektroniczna Platforma Usług Administracji Publicznej
FORMEX	– Formalized exchange of electronic documents
HTML	– HyperText Markup Language
HTTP	– HyperText Transfer Protocol
HTTPS	– HyperText Transfer Protocol Secure
ICT	– technologie informacyjne i komunikacyjne (ang. <i>Information and Communication Technology</i>)
IP	– Internet Protocol
ISAP	– Internetowy System Aktów Prawnych
ISO	– International Organization for Standardization
IT	– technologie informacyjne (ang. <i>Information Technology</i>)
k.c.	– ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.)
KIF	– Knowledge Interchange Format
k.k.	– ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
KRL	– języki reprezentacji wiedzy (ang. <i>Knowledge Representation Languages</i>)
LITE	– Legal Information Thru Electronics
LKIF	– Legal Knowledge Interchange Format
NLP	– przetwarzanie języka naturalnego (ang. <i>Natural Language Processing</i>)
ODF	– Open Document Format for Office
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego

OWL	- Web Ontology Language
PDF	- Portable Document Format
RCL	- Rządowe Centrum Legislacji
TK	- Trybunał Konstytucyjny
TS	- Trybunał Sprawiedliwości
URI	- Uniform Resource Identifier
URL	- Uniform Resource Locator
URN	- Uniform Resource Name
XML	- rozszerzalny język znaczników (ang. <i>Extensible Markup Language</i>)
Zb. Orz.	- Zbiór Orzeczeń

WPROWADZENIE

Technologie informacyjne zrewolucjonizowały tradycyjne środki sterowania ludzkimi zachowaniami oraz tradycyjne metody kontroli społecznej i stały się w przeciągu kilku dekad jednym z fundamentalnych czynników wzrostu gospodarczego oraz rozwoju cywilizacyjnego krajów uprzemysłowionych. Ich rozkwit spowodował radykalny wzrost ilości i dostępności informacji przy jednoczesnym obniżeniu do minimum kosztów jej powielania i przechowywania. Doprowadził on także do konwergencji tradycyjnych mediów¹, takich jak druk, radio czy telewizja, funkcjonujących wcześniej odrębnie. Rozwój technologii informacyjnych (IT) i informacyjnych technologii komunikacyjnych (ICT) przyczynił się tym samym do powstania postprzemysłowych społeczeństw informacyjnych oraz stał się warunkiem rozwoju nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy. Umożliwił on zarówno utowarowienie informacji, jak i wytworzenie środków jej gromadzenia i przesyłania, pozwalających na zwiększenie jej wartości. W konsekwencji sprawił, że przetwarzanie informacji stało się jednym ze źródeł dobrobytu społeczeństw informacyjnych oraz ich członków².

Istnienie społeczeństw informacyjnych wymaga nie tylko narzędzi służących do globalnej wymiany dóbr i usług oraz nowych sposobów komunikacji społecznej, lecz także odpowiedniego porządku prawnego. Społeczeństwa te uzależnione są przecież od innowacyjności swojej gospodarki. Cecha ta zależy jednak nie tylko od stopnia wsparcia wiedzy teoretycznej techniką informacyjną, lecz także od prawa³, a w szczególności od jego zdolności do zapewnienia podmiotom bezpieczeństwa prawnego, ochrony ich własności oraz od transparentności i skuteczności procesów tworzenia i stosowania prawa. Należy też pamiętać, że nowe rozwiązania często powodują wiele problemów, związanych zarówno z ich społecznym oddziaływaniem, jak i z ich statusem prawnym⁴.

IT i ICT stanowią fundament społeczeństw opartych na wiedzy i informacji. Ponieważ jednym z podstawowych zasobów wiedzy jest wiedza prawna, technologie te dość szybko znalazły swoje zastosowanie również w dziedzinie tworzenia i stosowania prawa. Przełamując ograniczenia ludzkiego umysłu, IT zmieniły tradycyjne sposoby tworzenia, przekazywania i udostępniania informacji prawnej, i spowodowały zmiany

¹ O konwergencji mediów szerzej *Prawo mediów*, red. J. Barta, A. Markiewicz, A. Matlak, Warszawa 2008, s. 216 i n.

² Por. T. Goban-Klas, P. Sienkiewicz, *Społeczeństwo informacyjne: Szanse, zagrożenia, wyzwania*, Kraków 1999, s. 53.

³ Szerzej V. Mayer-Schönberger, *The Law as Stimulus: The Role of Law in Fostering Innovative Entrepreneurship*, I/S: A Journal Of Law And Policy For The Information Society 2010, nr 6 (2), s. 160 i n.

⁴ Szerzej L. Lessig, *The Law of the Horse: What Cyberlaw Might Teach*, Harvard Law Review 1999, vol. 113, s. 501–549; K. Dobrzaniecki, *Lex informatica*, Toruń 2008, s. 58 i n.; T. Goban-Klas, P. Sienkiewicz, *Społeczeństwo informacyjne: szanse, zagrożenia, wyzwania*, Kraków 1999, s. 96 i n.

m.in. w procesach związanych z jej przygotowywaniem, spisywaniem, przechowywaniem, wyszukiwaniem, analizowaniem i komunikowaniem⁵. Usprawnieniu uległy nie tylko procesy zarządzania wiedzą prawną i procesy związane z wyszukiwaniem przepisów prawa przez jego adresatów, lecz także procesy komunikowania prawa oraz decyzji jego stosowania.

Rozwój IT i ICT ma nie tylko wymiar ekonomiczny, ale oddziałuje również na kulturę prawną i polityczną współczesnych państw. Z jednej strony postęp w tej dziedzinie umożliwia w znacznym stopniu opanowanie problemów wynikających z ograniczonej wydolności tradycyjnych środków udostępniania wiadomości o prawie, z drugiej jednak – uderza w podstawy porządków prawnych opartych na zasadzie terytorialności i suwerenności. Pojawienie się IT i ICT spowodowało nie tylko konieczność reinterpretacji dotychczasowych lub ustanowienie nowych przepisów prawa, lecz także umożliwiło przeniesienie wielu obszarów ludzkiej aktywności do transgranicznej cyberprzestrzeni, której skuteczna regulacja i kontrola wymaga zazwyczaj współpracy na poziomie międzynarodowym lub międzyrządowym. Można więc nawet bronić tezy, że technologie te zmieniają statusu samego prawa⁶. W każdym razie nie ma wątpliwości co do tego, że umożliwiły one w niespotykanym dotychczas zakresie bieżący dostęp do informacji prawnej oraz że ich rozwój oraz skutki i zakres ich stosowania często wymykają się tradycyjnym formom regulacji. Z perspektywy rozważań prowadzonych w niniejszej pracy najważniejsze jednak jest to, że technologie te umożliwiły zmianę tradycyjnego myślenia o tworzeniu tekstów aktów prawnych oraz o sposobach zarządzania informacją prawną.

W dotychczasowej dyskusji w dziedzinie prawa i IT dość powszechnie odróżnia się problematykę prawa IT i ICT od problematyki tworzenia technologii informacyjnych i komunikacyjnych dla prawników. Jednakże rozwój technologii związanych z przetwarzaniem wiedzy oraz języka naturalnego, takich jak KRL (ang. *Knowledge Representation Languages*) ontologie, sieci semantyczne czy NLP (ang. *Natural Language Processing*), potrzebnych do urzeczywistnienia inteligentnej sieci (ang. *intelligent web*)⁷ powoduje konieczność integracji rozważań dotyczących obu problematyk w obrębie jednej dziedziny. Dziedzina ta musi obejmować zarówno rozważania dotyczące zagadnień związanych z regulacją i standaryzacją procesów przetwarzania i udostępniania informacji prawnej w formie cyfrowej, jak i problematykę związaną z narzędziami i oprogramowaniem wykorzystywanymi dla wsparcia działań podmiotów tworzących i stosujących prawo. Obecnie nie ma bowiem wątpliwości, że regulacje dotyczące m.in. dostępu do Internetu i jego użytkowania, tworzenia, wykorzystywania i ochrony oprogramowania komputerowego, ochrony danych, praw autorskich, prywatności, handlu elektronicznego i bezpieczeństwa nie mogą pomijać uwarunkowań technologicznych tych zagadnień. Podobnie, rozwój technologii informacyjnych i komunikacyjnych dla prawników związanych z rozwojem e-legislacji, e-administracji, e-sądownictwa, inteligentnych agentów

⁵ Por. Ch.S. Saxon, *Computer-aided Drafting of Legal Documents*, American Bar Foundation Research Journal 1982, vol. 7, s. 685–754; J. Janowski, *Administracja elektroniczna. Kształtowanie się informatycznego prawa administracyjnego i elektronicznego postępowania administracyjnego w Polsce*, Warszawa 2009, s. 52 i n.

⁶ K. Dobrzaniecki, *Lex informatica...*, s. 60 i n.

⁷ Sieć inteligentna, określana również jako Web 3.0, to sieć, w której komputery (agenci) będą mogły automatycznie przetwarzać treść zgromadzoną w Internecie i lepiej integrować swoje usługi. Szerzej o inteligentnych sieciach R. Guha, *Toward the Intelligent Web Systems*, Computational Intelligence, Communication Systems and Networks 2009, s. 459–463.

oraz systemów multiagentowych nie może pomijać problematyki istniejących regulacji prawnych. W rezultacie niniejsze opracowanie podejmuje próbę integracji obu perspektyw w aspekcie dotyczącym analizy szans wykorzystywania języków znacznikowych do tworzenia tekstów aktów prawnych.

Współcześnie również w polskiej literaturze prawniczej toczy się ożywiona dyskusja na temat prawnych konsekwencji rozwoju IT i ICT⁸. Stosunkowo mniej uwagi poświęca się zmianom, do których prowadzi zastosowanie tych technologii w praktyce tworzenia prawa⁹. Jest to o tyle zaskakujące, że coraz częściej dostęp do oficjalnych źródeł informacji o prawie oraz sprawna wymiana informacji pomiędzy podmiotami biorącymi udział w procesie legislacyjnym uzależnione są od dobrego działania infrastruktury technicznej oraz od sposobu znacznikowania informacji zawartej w tekstach aktów prawnych. Innymi słowy – brak informacji, brak dostępu do informacji lub dostęp do informacji ustrukturyzowanych bądź pozycjonowanych w określony sposób może być uwarunkowany czynnikami technologicznymi, a w konsekwencji – zagadnienia technologiczne mogą wpływać na ocenę działań jednostek oraz organów państwa. Ponadto wykorzystywanie określonych technologii w praktyce legislacyjnej oraz w procesach komunikacji prawa będzie powodować zmiany nie tylko w tradycyjnych procesach związanych z wytwarzaniem, przetwarzaniem, przechowywaniem i udostępnianiem informacji prawnej, lecz także w praktykach związanych z jej wyszukiwaniem, interpretacją i stosowaniem. Mając to na uwadze, można twierdzić, że współcześnie świadomość ograniczeń i ryzyka związanych z zastosowaniem określonych technologii w procesach tworzenia i komunikowania informacji prawnych jest warunkiem rozwoju demokracji, bezpieczeństwa prawnego oraz skutecznej ochrony praw jednostki.

Pełne zrozumienie przyczyn, kierunków oraz doniosłości zmian, do jakich prowadzi zastosowanie technologii informatycznych w procesach związanych z tworzeniem i komunikowaniem tekstów aktów prawnych możliwe jest tylko w kontekście ogólniejszych rozważań nad technologicznymi uwarunkowaniami wytwarzania i komunikowania tekstów w ogóle. Nowoczesne technologie być może nie wpływają na treść przekazywanych informacji, ale niewątpliwie zmieniają sposób tego przekazu, a tym samym mogą oddziaływać na ich dostępność, selekcję, percepcję i interpretację.

⁸ Nie sposób przytoczyć tu wszystkich publikacji związanych z tą problematyką. Z konieczności można wskazać tylko najważniejsze pozycje, które ukazały się w ostatnich latach: J. Barta, R. Markiewicz, *Internet a prawo*, Kraków 1998; *Prawne i ekonomiczne aspekty komunikacji elektronicznej*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2003; *Informatyzacja postępowania sądowego w prawie polskim i wybranych państwach*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2009; *Informatyzacja postępowania sądowego i administracji publicznej*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2010; R. Cisek, J. Jezioro, A. Wiebe, *Dobra i usługi informacyjne w obrocie gospodarczym*, Warszawa 2005.

⁹ Por. F. Studnicki, *Cybernetyka i prawo*, Warszawa 1969; tenże, *Wprowadzenie do informatyki prawniczej*, Warszawa 1978; W. Lang, A. Mrózek, *Proces stosowania prawa jako proces przetwarzania informacji*, PiP 1970, z. 7; K. Sobczak, *Prawo a informatyka*, Warszawa 1978; A. Malinowski, *Zagadnienie wpływu konstrukcji prawnych systemów informatycznych na kształtowanie modelu procesu legislacyjnego* (w:) *Studia z informatyki prawniczej*, red. S. Zawadzki, Warszawa 1978; J. Wróblewski, *Informatyka prawnicza a racjonalne tworzenie prawa* (w:) *Studia...*; *Wstęp do informatyki prawniczej*, red. J. Wróblewski, Warszawa 1985; D. Pietruch-Reizes, *Rozwój środków przekazu informacji o prawie*, Katowice 1992; J. Petzel, *Informatyka prawnicza. Zagadnienia teorii i praktyki*, Warszawa 1999; G. Wierczyński, *Problemy z ustaleniem obowiązującego stanu prawnego na podstawie wybranych systemów informacji prawnej w Polsce* (w:) *Informacja prawna a prawa obywatela. Konferencja z okazji XXXV-lecia informatyki prawniczej w Polsce i XV-lecia Systemu Informacji Prawnej LEX, Gdańsk 19–20 czerwca 2006*, red. K. Grajewski, J. Warylewski, Warszawa 2006; W.R. Wiewiórowski, G. Wierczyński, *Informatyka prawnicza. Technologia informacyjna dla prawników i administracji publicznej*, Warszawa 2008; D. Sielicki, A. Templin, *E-Court. Zastosowanie zapisu audio/video do utrwalania przebiegu rozprawy sądowej – opis eksperymentu*, e-Buletyn CBKE 2010, nr 1.

Należy również pamiętać, że tradycyjne media oraz formy podawcze narzucają budowie tekstów wiele swoistych wymogów i ograniczeń, które warunkują ich komunikacyjną skuteczność. Zastosowanie IT i ICT przełamuje wiele z nich, ponieważ technologie te oferują podmiotom tworzącym i interpretującym teksty całą gamę nowych rozwiązań, pozwalających im nie tylko na istotne usprawnienie swoich dotychczasowych działań, lecz także na dokonywanie wcześniej niemożliwych operacji na informacjach zawartych w tekście.

Komputeryzacja prawa powoduje stopniowe uzależnianie się jednostek tworzących i stosujących prawo od technologii informatycznych wspomagających ich działania, a tym samym uświadamia nam znaczenie technologicznych uwarunkowań praktyki prawniczej. Mając na uwadze korzyści i zagrożenia związane z postępującą informatyzacją i komputeryzacją procesów legislacyjnych, trzeba stwierdzić, że zagadnienie roli oraz sposobów wykorzystania systemów informatycznych w procesie tworzenia prawa wymaga obecnie starannej, wielopłaszczyznowej analizy.

Ze względu na ogromny zakres oraz złożoność zagadnień związanych z komputeryzacją prawa prowadzone w niniejszej pracy rozważania z konieczności dotyczą tylko wybranych zagadnień i koncentrują się przede wszystkim na kwestiach związanych z możliwościami oraz konsekwencjami wprowadzania do procesu legislacyjnego technologii informatycznych. Niniejsza praca w szczególności podejmuje zagadnienie perspektyw, jakie otwierają się przed procesami utrwalania, opracowywania, przetwarzania i przekazywania informacji prawnych dzięki zastosowaniu nowoczesnych języków znacznikowych w zapisie tekstu prawa. Jednocześnie – na podstawie analizy technologicznych uwarunkowań podstawowych form podawczych tekstu – w pracy została podjęta próba omówienia zmian wynikających z wprowadzenia do praktyki legislacyjnej elektronicznego formatu tekstów aktów prawnych oraz wyjaśnienia skutków udostępniania prawa z wykorzystaniem sieci teleinformatycznych. W rezultacie rozważania koncentrują się głównie na technicznych i strukturalnych uwarunkowaniach współczesnej praktyki legislacyjnej oraz na kierunkach jej rozwoju. Poza zakresem opracowania pozostają zarówno rozważania dotyczące działania wielu konkretnych elektronicznych systemów informacji prawnej, jak i szczegółowe problemy prawne wywoływane przez rozwój i funkcjonowanie IT i ICT.

Niniejsza praca składa się z czterech rozdziałów. Pierwszy przedstawia genezę oraz kierunki rozwoju procesów informatyzacji i komputeryzacji procesów legislacyjnych. Jego głównym celem jest omówienie roli systemów informatycznych w procesie stanowienia prawa w społeczeństwie informacyjnym.

W rozdziale drugim omówione zostały zmiany, jakie wynikają z przejścia ze świata tekstów drukowanych do świata tekstów elektronicznych, a w szczególności do hipertekstu. Na tej podstawie prowadzone są analizy konsekwencji, jakie niesie ze sobą przenoszenie informacji prawnej do cyberprzestrzeni, a w szczególności omówiony zostaje wpływ elektronicznej formy podawczej tekstu na sposoby kodowania informacji w tekstach oraz na wymogi tekstowości. Celem rozważań prowadzonych w tym rozdziale jest pokazanie, że hipertekst jest nie tylko nową formą podawczą tekstu, lecz także technologią, która zakłada nowe formy kodowania i dekodowania informacji. Na tej podstawie podjęta jest następnie próba wyjaśnienia roli syntaktycznej warstwy tekstu w procesach jego tworzenia, komunikacji i interpretacji.

W rozdziale trzecim podjęto próbę spojrzenia na tekst prawa przez pryzmat wymogów działania systemu informacyjnego. Omówione zostaną tam prawne i techniczne uwarunkowania tworzenia tekstów aktów prawnych w formacie elektronicznym oraz podstawowe zagadnienia związane ze skutecznym zarządzaniem informacyjnym systemem aktów prawnych. W tej części pracy przedstawione zostaną także problemy związane z neutralnością technologiczną zastosowanych rozwiązań oraz z ich wpływem na bezpieczeństwo obrotu prawnego.

Ostatni rozdział jest poświęcony perspektywom automatyzacji tekstu prawa oraz rozwojowi e-legislacji. Jego celem jest zwrócenie uwagi na nowe możliwości i problemy wynikające z prób stosowania zaawansowanych technologii informacyjnych do automatyzacji tekstu prawa oraz do kontroli jakości tekstów aktów prawnych zarówno na poziomie warstwy semantycznej i syntaktycznej, jak i na poziomie warstwy prezentacji.

INFORMATYZACJA PRAWA

1. Stanowienie prawa w społeczeństwie informacyjnym

Rozwój społeczeństw informacyjnych wiąże się nie tylko z rosnącym znaczeniem informacji jako przedmiotu stosunków prawnych, lecz także z postępującym rozpoznawaniem przez systemy prawne niematerialnego charakteru cyberprzestrzeni, w której społeczeństwa te w znaczny stopniu funkcjonują. Powstanie i istnienie społeczeństw informacyjnych jest wynikiem dostępności informacji przesyłanych przez sieci komputerowe. Transterytorialny i ponadnarodowy charakter tych sieci oraz standardów umożliwiających ich wykorzystywanie w komunikacji sprawia, że społeczeństwa informacyjne są uzależnione od technologii informacyjnych związanych z przetwarzaniem i komunikowaniem informacji. Można wręcz twierdzić, że technologie te w istotnym zakresie warunkują rozwój i intensywność procesów globalizacyjnych¹.

Potrzeby społeczeństwa informacyjnego, globalizacja stosunków gospodarczych oraz problemy wynikające z ponadterytorialnego charakteru cyberprzestrzeni powodują także rosnącą internacjonalizację prawa oraz kształtują sposób jego harmonizacji lub standaryzacji. Procesy te nie tylko stawiają nowe wyzwania przed organami stanowiącymi prawo, lecz pokazują także ograniczoną skuteczność partykularnych regulacji tych procesów za pomocą prawa stanowionego. Idea regulacji stosunków międzyludzkich za pomocą prawa stanowionego przez poszczególne państwa często nie jest w stanie sprostać nie tylko wyzwaniom stawianym przez globalne rynki, lecz także problemom wynikającym z transgranicznej transmisji informacji. Państwa, działając w pojedynkę, coraz częściej nie są w stanie skutecznie reagować nie tylko na działania transterytorialnych organizacji oraz grup społecznych, lecz także na działania jednostek wykorzystujących zaawansowane technologie informacyjne. W rezultacie w sieci rozwijają się procesy samoregulacji, w wyniku których powstają pozaprawne regulacje, takie jak kodeksy postępowania, dobrowolne organizacje samokontroli, oraz rozwija się etyka Internetu, tzw. *netiquette*².

Rozwój społeczeństwa informacyjnego uwidacznia również ograniczenia tradycyjnego modelu tworzenia prawa, w szczególności w kwestiach związanych z realiza-

¹ Por. U. Sieber, *The Emergence of Information Law (w:) Law, Information and Information Technology*, red. E. Lederman, R. Shapira, Hague 2001, s. 14 i n.

² Szerzej J.R. Reidenberg, *Governing Networks and Rule-making in Cyberspace*, Emory Law Journal 1996, nr 45, s. 912–930; V. Shea, *Netiquette*, San Francisco 1994.

cją konstytucyjnych wymogów demokratycznego państwa prawnego. Zgodnie z tymi wymogami procesy prawotwórcze powinny być transparentne i w najwyższym stopniu realizować formalne wartości prawa. To jednak nie zawsze jest możliwe przy zastosowaniu dotychczas używanych metod. Widoczne jest to zwłaszcza przy uwzględnieniu politycznego i niedostępnego dla zewnętrznych obserwatorów charakteru tradycyjnych procesów legislacyjnych i związaną z tym nietransparentnością wielu procesów decyzyjnych. Ponadto stale rosnący stopień złożoności systemu prawa oraz problemów będących przedmiotem regulacji spowodował, że proces tworzenia prawa wykroczył poza kognitywne zdolności jednostek biorących w nim udział. Niemożność decydentów do uwzględniania i pełnej oceny prawnych, ekonomicznych lub technologicznych uwarunkowań złożonych problemów społecznych może rodzić wątpliwości co do legitymizacji przyjętych rozwiązań. Przy czym, o ile dotychczas taka sytuacja była nie do uniknięcia, o tyle pojawienie się nowych technologii powoduje, że uzasadnione jest oczekiwanie od prawodawcy wykorzystywania tych możliwości do wsparcia działań jednostek, zarówno w procesach opracowywania informacji prawnej, jak i w procesach jej udostępniania.

Z punktu widzenia celów niniejszego opracowania ważne jest również zwrócenie uwagi na kwestię nieefektywności procesów legislacyjnych. Niewydolność tych procesów w znacznej mierze wynika nie tylko z harmonizacji systemów prawnych państw Unii Europejskiej, lecz także z niezdolności prawa do nadążania za zmianami związanymi z rozwojem społeczeństw informacyjnych. Skutkiem tego są próby ich przyspieszenia prowadzące najczęściej do uchwalania regulacji nie tylko merytorycznie nietrafnych, lecz także formalnie błędnych. Często przyjmuje się przy tym rozwiązania *ad hoc*, nie dbając ani o trwałość przyjętych rozwiązań, ani o jakość języka, w jakim spisywane są przepisy prawa. W rezultacie wzrasta liczba szczegółowych, często nowelizowanych norm prawnych wątpliwej wartości i rośnie ryzyko pojawiania się niespójności i luk w obrębie systemu prawa.

Jakość procesów legislacyjnych w znacznym stopniu zależy zarówno od poprawnego uporządkowania tekstów aktów normatywnych, jak i od technologii zastosowanych do zarządzania informacją prawną oraz użytych do jej udostępniania³. Nie tylko wpływają one na skuteczność wyszukiwania informacji prawnej przez użytkownika, lecz także determinują proces przygotowywania, konsultowania i oceniania projektów aktów prawnych oraz sposoby wprowadzania nowych przepisów do już istniejącego systemu. O ile jednak tradycyjne technologie wykorzystywane w tych celach nie umożliwiały pełnej bieżącej kontroli nad przebiegiem procesu legislacyjnego i utrudniały analizę oraz ocenę skutków przyjmowania określonych propozycji legislacyjnych, o tyle technologie IT oraz konwersja tekstów aktów prawnych na format elektroniczny otwierają w tym zakresie zupełnie nowe możliwości, m.in. poprawienie wydolności funkcjonalnej środków przetwarzania i udostępniania informacji prawnej, a tym samym podniesienie jakości procesu legislacyjnego, przy jednoczesnym obniżeniu jego czasochłonności i kosztów.

Ostatnie zagadnienie, o którym należy wspomnieć, to fakt, że obserwowany od wielu lat dynamiczny rozwój technologiczny generuje nie tylko rozwój nowych dóbr i usług lub zmianę pól eksploatacji dóbr tradycyjnych, lecz także powoduje wprowadzenie do

³ Por. F. Studnicki, *Wstęp do informatyki prawniczej*, Warszawa 1978, s. 16.

systemu prawa znacznej liczby nowych pojęć i instytucji prawnych. Pojawiają się również nowe typy przestępstw, takie jak chociażby przestępstwa przy użyciu komputera (na przykład nieuprawniony dostęp do zasobów, popularnie określane jako **włamanie**), nowe delikty związane z nieznanymi do tej pory sposobami naruszania na przykład prawa do prywatności czy wolności (**spamming** czy **stalking**⁴), oraz ulegają zmianie tradycyjne instytucje prawne. Dla przykładu wystarczy wspomnieć o nowych sposobach: identyfikacji uczestników postępowania, wnoszenia pism procesowych, standaryzacji i formalizacji pism procesowych, doręczenia decyzji stosowania prawa czy o możliwości przeprowadzenia dowodu na odległość. Pobocznym skutkiem rozwoju technologicznego jest również zmiana znaczenia wielu tradycyjnych pojęć prawnych, takich jak chociażby pojęcie osobistego stawiennictwa, podpisu, dokumentu, księgi wieczystej, własności, oświadczenia woli itp. Wszystko to razem prowadzi do fragmentacji i dywersyfikacji tekstu prawa, a przez to – do takiego wzrostu jego złożoności, że niemożliwe staje się ogarnięcie go, nawet przez wyspecjalizowanych prawników, bez zastosowania zaawansowanych technologii informatycznych. Powoduje to spadek zaufania do prawa, rosnącą nieprzewidywalność decyzji jego stosowania, a w konsekwencji – niepewność obrotu prawnego i gospodarczego, podczas gdy wymóg stanowienia jasnego i przewidywalnego w działaniu prawa stanowi fundament konstytucyjnej zasady demokratycznego państwa prawnego.

2. Komputeryzacja prawa

Tradycyjne procesy tworzenia, udostępniania i stosowania prawa ulegają w ostatnich latach gwałtownym przemianom. Następuje digitalizacja informacji prawnej, co sprawia, że coraz większa liczba tekstów prawnych, orzecznictwa, decyzji administracyjnych, tekstów doktrynalnych, formularzy umów, komentarzy, opinii, wykładni itp. dostępnych jest w formacie elektronicznym. Wynika to z pojawienia się technologii wspomagających przygotowywanie dokumentów prawnych oraz gwarantujących integralność i wierność ich wersji elektronicznych. Powszechne zastosowanie edytorów tekstów w praktyce prawniczej sprawia, że dokumenty elektroniczne coraz częściej są jednocześnie wersjami oryginalnymi tekstu. Digitalizacja informacji prawnej zmienia również tradycyjne sposoby przepływu informacji w procesach komunikacji pomiędzy stronami stosunków prawnych. Pojawienie się instrumentów gwarantujących autentyczność informacji przesyłanych w formie elektronicznej, a więc tzw. bezpiecznych podpisów elektronicznych, umożliwia rozwój usług elektronicznych zarówno w sektorze prywatnym, jak i publicznym. W rezultacie rozwija się handel w sieci oraz zgodnie z ideą e-państwa powstają coraz to nowe inicjatywy przenoszenia kolejnych dziedzin działalności władz publicznych i samorządowych do cyberprzestrzeni. Do najbardziej spektakularnych przykładów tego typu działań w Polsce należy zaliczyć informatyzację rejestrów publicznych, powstanie e-sądu w Lublinie oraz publikację prawa *on-line*.

⁴ Zob. http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/348375,pozbawienie_wolnosc_i_niechciane_sms.html (dostęp: 3 czerwca 2013 r.) oraz art. 190a ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).

W książce omówiono perspektywy, jakie otwierają się przed procesami utrwalania, opracowywania, przetwarzania i przekazywania informacji prawnych dzięki zastosowaniu nowoczesnych języków znacznikowych w zapisie tekstu prawa. Jest to pierwsza dostępna na polskim rynku praca, która omawia nie tylko prawne i techniczne uwarunkowania algorytmizacji procesu tworzenia prawa, ale także wyjaśnia konsekwencje tego procesu.

W publikacji przedstawiono również zmiany wynikające z wprowadzenia do praktyki legislacyjnej elektronicznego formatu tekstów aktów prawnych oraz podjęto próbę wyjaśnienia skutków udostępniania prawa z wykorzystaniem sieci teleinformatycznych. Rozważania autorów koncentrują się przy tym głównie na technicznych i strukturalnych uwarunkowaniach współczesnej praktyki legislacyjnej oraz na kierunkach jej rozwoju.

Książka jest adresowana do informatyków, prawników oraz do wszystkich osób zainteresowanych informatyzacją procesu legislacyjnego oraz wykorzystywaniem technologii informacyjnych w zarządzaniu i udostępnianiu informacji prawnej.

Cena 49 zł
(w tym 5% VAT)

Zamówienia:
infolinia 801 04 45 45, fax 22 535 80 01
zamowienia.książki@wolterskluwer.pl
www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

